Adomas Butrimas

DAKTARIŠKĖS 5-OS NEOLITO GYVENVIETĖS TYRINĖJIMAI 1987 M.

1986 m. vėlų rudenį Janapolės vidurinės mokyklos moksleiviai, rekultivuojant kultūrinę pievą Telšių raj. Varnių apylinkės Daktariškės kaime, aptiko iki tol nežinomą durpyninę gyvenvietę. Nors imtasi priemonių paminklo apsaugai (aptverta gyvenvietės teritorija, paminklosauginink ų raštais informuoti ūkio pareigūnai) gyvenvietė ir toliau buvo ariama. Atrodo, jos naikinimo sustabdyti neįmanoma. Todėl 1987 m. IEM ištyrė dalį paminklo.

Gyvenvietė buvo įsikišusios į Biržulio-Stervo ežero pelkes kalvos P šlaite. Į V nuo tyrinėto ploto 50 m atstumu - melioracinis griovys, skiriąs didžiąją kultūrinę pievą su Bagdoniškės kalva nuo Stervo ežero pelkingo mišraus miškelio. Šioje vietoje subborealio laikotarpyje būta seklios ir žuvingos pratakos tarp Biržulio ir Stervo ežerviečių.

Bandomaisiais šurfais ir iš į paviršių išverstų radinių nustatyta, kad gyvenvietė yra bent 100 m ilgio R-V kryptimi ir apie 20-25 m pločio Š-P kryptimi. 1987 m. pavyko ištirti V šios gyvenvietės dalį - 392 m^2 plotą, kuriame aptiktas vidutiniškai 20-50 cm storio kultūrinis sluoksnis. Ištirti 7 plotai. Beveik visų jų Š dalis - mineraliniame grunte, arčiau kalvos viršaus. Čia kultūrinio sluoksnio storis nuo 5 iki 20 cm. Šioje gyvenvietės dalyje radome daugiausia smulkių šukių su grūsto granito priemaišomis molyje, akmeninių kirvių ir kaplių, gludinimo akmenų, smulkesnių ir stambesnių skaldytų kauliukų, titnagų. Tarp arimo ir ežerinio molio sluoksnių esantis durpingas šiukšlinis tarpsluoksnis su radiniais čia ir yra kultūrinis sluoksnis.

Kiek skiriasi kultūrinis sluoksnis tyrinėtų plotų vidurinėse dalyse. Jis čia storesnis, slūgso po arimu ir 15-20 cm storio rudų nesusiskaidžiusių durpių sluoksniais, yra vidutiniškai 15-30 cm storio,

maždaug 40-70 cm gylyje. Radiniai taip pat skiriasi. Puodų šukės stambesnės, jų molio masė su auga linėmis ir mineralinėmis priemaišomis. Daugiau stambesnių gyvulių kaulų, vėlyvojo neolito kaulo, rago ir gintaro dirbinių, yra ir gintaro žaliavos, mažiau titnago dirbinių ir žaliavos, yra tinklų pasvarų, apvyniotų beržo tošimi, plūdžių iš pušų žievės.

Dar giliau durpyne, tyrinėtų plotų P dalyje, kultūrinis sluoksnis slūgso 70-110 cm gylyje - po arimo, rudos nesusiskaidžiusios durpės ir dažnai sapropelio ar sapropelingos durpės tarpsluoksniu, virš karbonatinio sapropelio (šlyno) sluoksnio. Kultūrinis sluoksnis čia nuo 10 iki 50 cm storio, mažiau radinių. Puodų šukės daugiausia su grūstų kriauklelių priemaiša, nors pasitaiko ir su augalinėmis bei grūsto granito priemaišomis, kaulo-rago dirbiniai čia ankstyvesni.

Gyvenvietėje aptikta keli tūkstančiai narviškų ir virvelinių puodų fragmentų, apie 30 kaulo ir rago dirbinių fragmentų, tiek pat gintaro dirbinių ir jų fragmentų bei keliasdešimt akmeninių: kirvelių, kaplių, galąstuvų, pasvarų ir kt. Iš titnaginių dirbinių pažymėtinas 1 dailus trikampis ietigalis su ryškia įtvara visu retušuotu paviršiumi.

Iš medinių daiktų minėtinos plūdės iš pušies žievės, irklų dalys ir 1 medinio dirbinio su ąsa fragmentas. Rastos kelios virvelės iš liepos karnos ir pluoštinio augalo.

Įvairūs ir gintaro papuošalai - amuletai. Dėmesį atkreipia taškeliais iš vienos pusės ir trikampėmis įraižėlėmis iš kitos pusės puoštas skridinys, greičiausiai kalendorinės paskirties ir taisyklinga negiliom įraižėlėmis puošta iš gero gintaro padaryta granadis. Be to, čia rasta įvairaus dydžio dvigubų sagučių įkartėlėm puoštomis briaunomis, įvairių formų kabučių, apskritų sagučių su v formos skylutėmis.

Gyvenvietė greičiausiai yra trijų laikotarpių. Jos P dalyje aptikti sluoksniai su ankstyva narviška keramika, kirviais iš elnio rago, medžio dirbiniais turėtų būti datuojami III tūkstantmečio pr.m.e. pirmąja puse - ankstyvojo neolito pabaiga.

Gyvenvietės vidurinėje dalyje aptiktas sluoksnis su narviška ir virveline keramika, gintaro, kaulo ir rago dirbiniais greičiausiai priklauso III tūkstantmečio pr.m.e. paskutiniam ketvirčiui.

Tyrinėto ploto Š dalies sluoksnis su virveline keramika, titnago inventoriumi, akmeniniais dirbiniais skirtinas vėlyvajam neolitui ir datuotinas III-II tūkstantmečių pr.m.e. riba.

Algirdas Girininkas

PAKRETUONĖS 3-ČIA GYVENVIETĖ

Pakretuonės 3-čia gyvenvietė Kretuono archeologinės ekspedicijos aptikta ir pradėta tyrinėti 1986 m. Gyvenvietė yra Švenčionių rajono Švenčionėlių apylinkėje, 1 km į Š nuo Pakretuonės kaimo, V Kretuono ežero ir dešiniame Kretuonos upelio krante, 100 m nuo jos ištakos iš Kretuono ežero, miške, 49 miško kvartalo ŠR kampe. Gyvenvietė yra prie brastos per Kretuono upelį, pirmoje ežero ir upės terasoje. 100 m į V nuo gyvenvietės yra Vilniaus-Daugpilio geležinkelis. Dabar tai nežymi kalvelė miške. Jos absoliutinis aukštis nuo jūros lygio - 199,2 m. 1986 m. MAII čia ištyrė 64 m^2 plotą. Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis - rusvas smėlis yra tuoj po miškožemiu. Jo storis 15-40 cm.

Gyvenvietėje aptikta dviejų tipų pastatų liekanų (pav. 1) . Pirmasis pastatas - pusiau žeminė. Jos sienų kontūrai - tamsi juosta atsidengė tuojau pat, nuėmus miškožemį, - ovalios formos. Pastatas orientuotas ŠR-PV kryptimi, nuo ŠP ašies nukrypstant 15°. Sienų storis siekė 48-52 cm. Jos buvo, matyt, iš statmenai sukaltų kuolų. Būsto asla buvo 120-125 cm nuo kultūrinio sluoksnio paviršiaus pastato išorėje. 130-135 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus patalpos pakraščiu atsidengė 2 eilės akmenų, kurie, matyt, rėmė sienas. Vidinėje pastato da-